

3. Delor Zh. Obrazovanie: sokrytoe sokrovishhe. Perspektivy razvitiia obrazovaniia v NHI v. / Zh.Delor // Otchet mezhdunarodnoj komisii, predstavlenyj v JuNESKO. – Parizh, 1996. – 56 s.
4. Entsyklopediia osvity. Akademiia pedahohichnykh nauk Ukrainy : [hol. red. V.H.Kremen]. – Kyiv : Yurinkom Inter, 2008. – 1040 s.
5. Захарова И.Т. Информационные технологии в образовании. Учебное пособие / И.Т. Захарова. – Москва : Академия, 2003. – 192 с.
6. Kremen V.H. Innovatsiini zavdannia suchasnoho etapu informatyzatsii osvity / V.H.Kremen, V.Yu. Bykov // Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy: zbirnyk naukovykh prats. – Vyp. 37. – Kyiv-Vinnytsia : TOV «Planer», 2014. – S.3-15.
7. Nychkalo N.H. Neperervna profesiina osvita yak filosofska ta pedahohichna katehoriia / N.H.Nychkalo // Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka. – Kyiv, 2006. – Vyp.1. – S.18.
8. Ovcharuk O. Suchasni tendentsii rozvytku zmistu osvity v zarubizhnykh krainakh / O.Ovcharuk // Elektronnyi resurs. – Rezhym dostupu: <http://bibl.com.ua/informatica/10274/index.html>.
9. Osvita v Yevropi u 2020-2030 rokakh // Elektronnyi resurs. – Rezhym dostupu: <http://www.pontydysgu.org/2010/01/croud-sourcing-european-foresight-study-your=chance-to-be-an-expres>.
10. Sysoieva S.O. Osvita i osobystist v umovakh postindustrialnoho svitu : monohrafiia / S.O.Sysoieva. – Khmelnytskyi : KhHPA, 2008. – 324 s.
11. Chernilevskij D.V. Innovacionnye tehnologii i didakticheskie sredstva sovremennogo professional'nogo obrazovaniia. Monografija / D.V.Chernilevskij, V.B. Moiseev. – Moskva : MGIU, 2002. – 145 s.
12. Chomu i yak navchaty ta navchatsia v KhKhI stolitti? // Elektronnyi resurs. – Rezhym dostupu: http://svipt.com.ua/informatika/chomu_i-yak-navchati_ta_navchatsia_v_i_storichchi.tml.
13. Sadovsky G. The Internet society and developing countries / G.Sadovsky. – March 7, 1999. // Elektronnyi resurs. – Rezhym dostupu: www.isoc.org/isoc/publications/oti/articles/isoc.html.
14. The Experience of Internet Usage in Education. Analytical Survey. UNESCO, 2000.

УДК [378.14 : 6] : 811.1/2

DOI 10.31652/2415-7872-2020-63-108-112

ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ЧИТАННІ У ПРОЦЕСІ АВТОНОМНОГО НАВЧАННЯ

Н. Є. Дмітренко, orcid.org/0000-0002-2763-8827

У статті розглянуто питання формування англomовної професійно орієнтованої компетентності в читанні у процесі автономного навчання студентів вищих педагогічних закладів України. Під автономним формуванням англomовної професійно орієнтованої компетентності в читанні розглядається вид автономної навчальної діяльності, у процесі якого в студента розвивається готовність брати на себе відповідальність за ефективність виконання діяльності, формується здатність самостійно застосовувати знання, навички і уміння не тільки для розуміння конкретного тексту, але й для накопичення мовленнєвого досвіду, необхідного для здійснення мовної самоосвіти й самовдосконалення протягом життя.

Ключові слова: автономне навчання, професійно орієнтоване англomовне спілкування, компетентність у читанні, предметно-змістовий компонент читання, процесуальний компонент читання, навчальні стратегії у читанні.

FORMATION OF ENGLISH PROFESSION-BASED COMPETENCE IN READING IN THE PROCESS OF AUTONOMOUS LEARNING

N. Dmitrenko

The article deals with the formation of English profession-based competence in reading in the process of autonomous learning of students of higher pedagogical institutions in Ukraine. Reading as a receptive type of communicative activities and a form of written speech communication consists of subject-matter and procedural components. The formation of English profession-based competence in reading in the process of autonomous learning of prospective teachers is based on the following fundamentals: modelling of authentic reading situations; use of students' experience in communication in their native language; managing the reading process through the context; systematic approach to mastering of means, methods, and strategies. The formation of English profession-based competence in reading in the process of autonomous learning involves: purposeful and informed planning of reading activities; the ability to structure and monitor the process of reading; flexibility and variability in the application of life experience, foreign language learning experience, as well as English reading experience (in various ways and techniques). The autonomous formation of English profession-based competence in reading of

prospective teachers is considered as a type of autonomous learning activities, where the student develops a willingness to take responsibility for the effectiveness of the learning activities, forms the ability to apply knowledge, skills and abilities independently, in order not only to understand a specific text, but to accumulate the experience of communication in the process of language self-education and self-improvement as well.

Keywords: *autonomous learning, English profession-based communication, competence in reading, subject-matter component of reading, procedural component of reading, learning strategies in reading.*

У сучасних умовах динамічного розвитку інноваційних технологій, розширення кола інформаційних ресурсів читання виступає важливим джерелом інформації, засобом інтелектуального й культурного розвитку людини. У процесі вивчення іноземної мови читання розглядається як самостійна ціль і засіб оволодіння іноземною мовою.

Під читанням розуміють процес сприйняття й активної переробки інформації, графічно закодованої за системою тієї чи іншої мови. Ціль і продукт читання як комунікативної діяльності – розуміння фактів, ідей, культурних смислів і їх інтерпретація в контексті міжкультурного діалогу автора і читача [3, с. 159].

Читання відносять до рецептивних видів мовленнєвої діяльності, оскільки воно пов'язане зі сприйняттям і розумінням інформації, закодованої графічними знаками. За роллю у процесі спілкування читання є реактивним видом мовленнєвої діяльності, а за формою перебігу – внутрішньою і невираженою, оскільки, предметом читання є чужа думка, яка закодована в тексті і яку потрібно розпізнати.

Метою статті є розгляд особливостей формування англомовної професійно орієнтованої компетентності в читанні у процесі автономного навчання студентів вищих педагогічних закладів України.

Як форма писемного мовленнєвого спілкування читання представляє собою перцептивно-мнемічну розумову діяльність, у психологічній структурі якої виокремлюють предметно-змістовий і процесуальний аспекти.

На думку дослідників [1; 3; 5] *предметно-змістовий компонент читання* включає мотиви, цілі, умови, засоби і прогнозований результат діяльності. *Мотивом* є завжди спілкування або комунікація за допомогою друкованого слова; *метою* – отримання інформації з того питання, яке цікавить читача. До умов діяльності читання відносять оволодіння графічною системою мови і прийомами виокремлення інформації. *Засобами* виступають тексти різних видів та жанрів. *Результатом діяльності* є розуміння інформації з прочитаного тексту з різним ступенем точності і глибини. Зазначений компонент визначає характер стратегій і дій, які використовуються у процесі читання.

Процесуальний компонент читання включає дію з наступними взаємопов'язаними механізмами: перцептивна переробка інформації; смислова переробка інформації; вірогідне прогнозування; компенсаторні механізми; механізми мнемічної діяльності; рефлексивна самооцінка. Під *перцептивною переробкою інформації* розуміють перекодування у процесі сприйняття тексту графічних сигналів у смислові, у результаті чого забезпечується розуміння мовних одиниць у тексті. *Смислова переробка інформації* передбачає включення таких операцій як порівняння, аналіз, синтез, абстракція і узагальнення, що призводить до досягнення необхідного результату розуміння, при чому вміння смислової переробки, які забезпечують повноту, точність і глибину проникнення в текст, співвідносяться з рівнями тексту як смислового цілого. *Механізм вірогідного прогнозування* діє на мовному (вербальному) і смислового рівнях і передбачає побудову на основі попередньо прочитаних вербальних гіпотез про появу ще непрочитаних слів і смислових гіпотез про подальший розвиток змісту. *Компенсаторні механізми* допомагають доповнити відсутність певних мовних засобів, використовуючи лінгвістичну і контекстуальну здогадку. *Мнемічна діяльність* передбачає, що візуально сприйняті одиниці актуалізують образи, які зберігаються в довготривалій пам'яті і задля неперервності процесу розуміння, вони утримуються певний час і оперативною пам'яттю. *Рефлексивна самооцінка* – здатність побудови відношення людини до власної діяльності, включаючи оцінку і вибір цілі, способів і результату діяльності, а також створення нових дій [3, с. 164].

Компетентність у читанні – це здатність читати автентичні тексти різних жанрів і видів із різним рівнем розуміння змісту в умовах опосередкованого спілкування. До складу компетентності в читанні входять: *вміння, навички, знання*, а також *комунікативні здібності*, а саме – здібності до читання.

До *вмінь* відносяться *мовленнєві, навчальні, інтелектуальні, організаційні та компенсаційні* вміння. Серед *мовленнєвих умінь* читання виділяють: *уміння виділяти в тексті основну інформацію і прогнозувати його зміст; уміння вибирати головні факти, не звертаючи уваги на другорядні; уміння вибірково розуміти необхідну інформацію прагматичних текстів в опорі на мовну здогадку, контекст; уміння ігнорувати невідомий мовний матеріал, несуттєвий для розуміння тощо.*

Ефективність формування компетентності в читання залежить від рівня сформованості в студентів *інтелектуальних умінь*: ймовірного прогнозування, критичного оцінювання прочитаного, поєднання у процесі зорового сприймання мнемічної та логіко-смислової діяльності, класифікації і систематизації отриманої інформації тощо. Важливу роль при формуванні компетентності в читанні відіграють також

навчальні вміння, зокрема використання електронних засобів навчання, та організаційні вміння, наприклад самостійне учіння. Компенсаційні вміння читання, такі як використання мовної і контекстуальної здогадок для розуміння прочитаного, ігнорування невідомого мовного матеріалу, несуттєвого для розуміння, входять до складу мовленнєвих умінь читання.

На розвиток умінь читання впливає рівень сформованості в студентів мовленнєвих навичок: навичок техніки читання окремих букв, буквосполучень, слів, речень; лексичних навичок розпізнавання графічних форм лексичних одиниць та їхнього безпосереднього розуміння; граматичних навичок розпізнавання при читанні граматичних форм і прогнозування синтаксичних структур.

Іншою складовою компетентності в читанні є декларативні та процедурні знання. Прикладами декларативних знань служать мовні знання (графіки, лексичні одиниці, граматичні структури тощо) та країнознавчі знання (культури країни вивчуваної іноземної мови, зокрема фонові знання).

До процедурних знань можна віднести соціокультурні знання, зокрема приклади мовленнєвої і немовленнєвої поведінки носіїв іноземної мови, описані в текстах.

До комунікативних здібностей читання відносяться: адекватна реакція читача на прочитане; уміння брати прочитане до уваги, застосовувати отримані у процесі читання відомості у реальних ситуаціях; задоволення своїх читацьких чи творчих інтересів; удосконалення умінь усного мовлення; пошук інформації за фахом і та інше [4, с. 370].

В основі формування професійно орієнтованої англомовної компетентності в читанні у процесі автономного навчання майбутніх учителів покладені вихідні взаємопов'язані положення, які розроблені низкою дослідників [2; 4; 5; 6; 7; 8], серед яких:

1. *Навчання читанню як виду професійно орієнтованого англомовного спілкування на основі моделювання автентичних ситуацій читання*, що передбачає відмову від орієнтації на штучно створені тексти, які розглядаються як джерело мовного матеріалу і не вміщують ознак автентичного тексту; урахування реальних потреб, інтересів і мотивів читання, створення в навчальній діяльності ситуацій читання близьких до автентичних матеріалів і інформаційних задач з урахуванням вікових і індивідуальних потреб студентів, їхніх мотиваційних очікувань; опору на автентичність і ціннісну значимість професійно орієнтованих матеріалів.

2. *Використання досвіду студентів в комунікативній діяльності рідною мовою*, що передбачає моделювання автентичного контексту читання і формування у студентів відношення до професійно орієнтованого англомовного читання як інформаційно-пізнавального, аналогічному читанню рідною мовою.

3. *Управління процесом читання через змістову сторону діяльності*, яке можливе з використанням стратегій і умінь за допомогою смислового завдання, яке відображає ціль і прогнозований результат і створювати необхідну установку на характер читання й перевірку отриманого результату, тобто, смислове завдання й перевірочні завдання до тексту виступають в якості засобів управління читанням. Поряд з цим, ще одним засобом управління процесом читання виступає характер тексту, а саме його логіко-смислова структура, ступінь інформаційної насиченості, мовна складність. Тому, при навчанні різних видів (стратегіям) читання, потрібен цілеспрямований підбір текстів з урахуванням зазначених параметрів.

4. *Системний підхід до навчання читанню, включно з оволодінням засобами, способами, стратегіями*, що реалізується в побудові загальної системи вправ, які спрямовані на розвиток певного виду читання.

Таким чином, формування компетентності в читанні у процесі автономного навчання професійно орієнтованого англомовного спілкування майбутніх учителів передбачає:

1. *Цілеспрямоване й усвідомлене планування діяльності в читанні*: визначення цілі читання (орієнтація на програмні цілі, визначення пріоритетів з урахуванням власних інтересів, потреб, мотивів; знання критеріїв оцінки успішності, усвідомлення цілі й результату читання); здійснення планування діяльності читання (зміст, обсяг, послідовність виконання мовленнєвих і немовленнєвих операцій і дій); орієнтування в умовах реалізації програмових дій (прийняття рішень відносно характеру дій); прогнозування результатів передбачувальної діяльності читання (активізація наявного життєвого й мовленнєвого досвіду, відбір змісту, допоміжних засобів, часового режиму й індивідуальної швидкості читання, оптимальних умов).

2. *Здатність самостійно встановлювати взаємозв'язок між попередньо вивченим і новим навчальним матеріалом*: співвіднесення інформації з власними знаннями студента; прогнозування теми тексту; перевірка (підтвердження / спростування гіпотези в процесі читання); виділення, узагальнення, а також оцінювання новизни й оригінальності інформації.

3. *Здатність здійснювати «моніторинг» власного читання, контроль відповідності завдання читання до отриманого результату*: залучення рефлексії задля створення, перетворення й оцінювання результату і способів читання; співвіднесення завдання читання з отриманим результатом; варіювання

(поєднання оптимальних комбінацій видів читання) залежно від отриманих результатів читання; звернення по допомогу (викладач, одногрупник, словник, довідник) у випадку труднощів, які важко подолати власними зусиллями.

4. *Здатність структурувати й переструктурувати накопичені знання*: визначати тему, підтему, головну думку; узагальнювати, групувати факти, думки у зв'язку з їхньою необхідністю, цінністю та інше.

5. *Гнучкість і варіативність у застосуванні накопиченого життєвого досвіду, досвіду вивчення іноземних мов, а також досвіду англомовного читання (різноманітних способів і прийомів)*: прояв креативності і творчої самореалізації в мовному, інформаційному й навчальному середовищі читання; оволодіння й використання різноманітних способів і прийомів навчання мови і проникнення в зміст і смисл прочитаного; прийняття рішень відносно вибору шляхів досягнення адекватного розуміння того, що читається; усвідомлене перенесення знань, умінь і навичок читання на інші ситуації читання в автономному режимі і на здійснення англомовного спілкування в інших видах мовленнєвої діяльності; використання знань, навичок і умінь у читанні як шляхів накопичення мовного / мовленнєвого досвіду; здійснення у процесі роботи над англомовним текстом відбору мовних засобів для подальшого використання (розуміння друкованого тексту й вираження власних думок в усному / писемному вигляді).

Отже, автономне навчання професійно орієнтованого англомовного спілкування надає можливість студенту сприймати самого себе як суб'єкта своєї діяльності, від якого залежить процес і результат читання, а також процес і результат оволодіння мовою і культурою.

Робота з професійно орієнтованими текстами включає наступні етапи:

1. Передтекстовий етап (ознайомлювальний), який передбачає ознайомлення з темою, створення мотивації, введення професійно орієнтованої лексики, диференціації мовних одиниць і мовленнєвих зразків, які відображають міжкультурну і професійну специфіку. На цьому етапі застосовуються *комунікативні-імітаційно-тренувальні вправи*, які спрямовані на розвиток англомовних комунікативних умінь і навичок, формування тематичного тезаурусу.

2. Текстовий етап (репродуктивний) передбачає використання різних прийомів отримання професійно орієнтованої інформації, трансформацій структурного й мовного матеріалу тексту. На текстовому етапі виконують *репродуктивно-трансформаційно-пізнавальні вправи*, які сприяють розвитку пізнавального і професійного кругозору з метою виявлення й аналізу тематичної лексики професійно орієнтованого характеру.

3. Післятекстовий етап можна умовно поділити на два рівні: дослідний і творчий. Дослідний рівень після текстового етапу зорієнтований на виявлення не тільки основних елементів змісту тексту, але й виявлення деталей прочитаного для визначення ступеня розуміння змісту прочитаного з метою зняття міжкультурних стереотипів. На дослідному рівні прийоми оперування спрямовані на виявлення основних елементів змісту тексту: з'ясування ключової інформації, фактів, деталей, контроль ступеня розуміння змісту тексту. На дослідному рівні післятекстового етапу використовують *пізнавально-дослідні (пошукові) вправи*, які передбачають ретельний підхід до прочитаного тексту, виявлення основних і допоміжних елементів змісту тексту з метою його підготовки до відтворення. Творчий (рефлексивно-оціночний) рівень післятекстового етапу спрямований на розвиток критичного мислення студентів; навчання пошуку, виокремлення й аналізу професійно орієнтованої інформації; розвитку автономії студента; удосконалення логіки викладу професійно орієнтованої інформації; виховання етичних форм поведінки, культури мовлення. Для творчого рівня роботи з професійно орієнтованим текстом характерними є *творчо-інтерактивні вправи*, які сприяють розумінню міжкультурного багатомаття, попередженню формування хибних стереотипів, організації дискусійної діяльності за змістом прочитаних текстів і критичний підхід до використання отриманої професійно орієнтованої інформації.

З метою досягнення ефективності в роботі з текстами у процесі читання, необхідно ознайомити студентів з технікою роботи з різними видами читання, способами аналізу тексту й основними етапами роботи у процесі читанням на основі навчальних стратегій.

Наведемо приклади роботи з англомовним текстом на основі стратегій автономного навчання професійно орієнтованого англомовного спілкування. До стратегій подолання мовних і мовленнєвих труднощів володіння іноземною мовою з іншомовним текстом відносимо: структурування тексту за допомогою маркування (різними способами) важливої інформації; використання супровідних текстів, малюнків і фотографій, діаграм і графіків; використання фонових знань; знаходження значимої інформації в реченні; використання знань рідної мови для пояснення схожих явищ в іноземній мові; пошук значення нових слів за формальними і семантичними ознаками; розпізнавання синтаксичних структур, прогнозування слів і фраз, володіння навичками «граматики» читання, тобто визначення по порядку слів типу речення за метою висловлювання; розпізнавання головного й підрядного речень щодо порядку слів; визначення логічної / хронологічної послідовності фактів, установлення причинно-наслідкових відносин; виділення ключових слів; структурування тексту за допомогою складання його плану; стратегії визначення

логіко-сміслової структури тексту; складання логіко-сміслової схеми тексту; стратегії аналізу інформації, виявлення закономірностей, умовиводів, оцінки та інтерпретації інформації; використання переробленої інформації в комунікативних цілях в усній і письмовій мові; стратегії використання словників різних типів, довідників, карт, енциклопедій, будь-яких інших допоміжних матеріалів.

Ефективність навчання англomовному професійно орієнтованому читанню з використанням стратегій автономного навчання забезпечується застосуванням комплексних завдань, які спрямовані на усвідомлене визначення студентами мети читання, самостійний вибір форми соціальної інтеракції, способів і засобів для найбільш швидкого досягнення мети читання; стимулюють до застосування навчальних стратегій у читанні.

З огляду на те, що такий вид роботи зі стратегіями для студентів є новим, при цьому словниковий запас студентів початкового етапу навчання дисципліни «Іноземна мова для професійного спілкування (англійська)» є обмеженим, вважаємо за доцільне застосовувати експліцитний підхід до навчання, який реалізується за допомогою інструкцій, порад і пояснень до завдань, що полегшує роботу над текстом для читання.

Висновки. Отже, читання як рецептивний вид мовленнєвої діяльності, є загальним процесом механічного і психічного сприйняття й переробки графічно зафіксованого тексту, у процесі якого відбувається усвідомлення й оцінка інформації, що міститься в прочитаному тексті. Під автономним формуванням англomовної професійно орієнтованої компетентності в читанні розуміємо вид автономної навчальної діяльності, у процесі якого у студента розвивається готовність брати на себе відповідальність за ефективність виконання діяльності, формується здатність самостійно застосовувати знання, навички і уміння не тільки для розуміння конкретного тексту, але й для накопичення мовного / мовленнєвого досвіду, необхідного для здійснення мовної самоосвіти й самовдосконалення протягом життя.

Література

1. Бредихина И. А. Методика преподавания иностранных языков : Обучение основным видам речевой деятельности : учеб. пособие / И. А. Бредихина. – Урал. федер. ун-т. – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2018. – 104 с.
2. Гальскова Н. Д., Гез Н. И. Теория обучения иностранным языкам: Лингводидактика и методика: Учебное пособие для вузов / Н. Д. Гальскова, Н. И. Гез. – Москва, 2004. – 336 с.
3. Гальскова Н. Д. Основы методики обучения иностранным языкам : учебное пособие / Н.Д. Гальскова, А.П. Василевич, Н.Ф. Коряковцева, Н.В. Акимова. – Москва : КНОРУС, 2017. – 390 с.
4. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін. / за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. – Київ : Ленвіт, 2013. – 590 с.
5. Фоломкина С. К. Обучение чтению на иностранном языке в неязыковом ВУЗе / С. К. Фоломкина. – Москва : Высшая школа, 2005. – 207 с.
6. Щукин А.Н. Методика преподавания иностранных языков: теория и практика / А. Н. Щукин. – 3-е изд. Москва, Филоматис, 2007. – 470 с.
7. Dmitrenko, N., Nikolaeva, S., Melnyk, L., & Voloshyna, O. Autonomous ESP Learning of Prospective Teachers of Mathematics. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 2020, 12(1), 86-104. doi:10.18662/rrem/201
8. Nuttel C. Teaching Reading Skills in a Foreign Language. – Oxford : Macmillan Books for Teachers, 2005. – 282 p.

References

1. Bredihina I. A. Metodika predpovavanija inostrannyh jazykov : Obuchenie osnovnym vidam rechevoj dejatel'nosti : ucheb. posobie / I. A. Bredihina. – Ural. feder. un-t. – Ekaterinburg : Izd-vo Ural. un-ta, 2018. – 104 s.
2. Gal'skova N. D., Gez N. I. Teorija obuchenija inostrannym jazykam: Lingvodidaktika i metodika: Uchebnoe posobie dlja vuzov / N. D. Gal'skova, N. I. Gez. – M., 2004. – 336 c.
3. Gal'skova N. D. Osnovy metodiki obuchenija inostrannym jazykam : uchebnoe posobie / N.D. Gal'skova, A.P. Vasilevich, N.F. Korjakovceva, N.V. Akimova. – Moskva : KNORUS, 2017. – 390 s.
4. Metodyka navchannya inozemnyh mov i kultur: teoriya i praktyka : pidruchnyk dlya stud.klasychnyh, pedagogichnyh i lingvistychnyh universytetiv / Bigy`ch O. B., Borysko N. F., Boretska G. E. ta in. / za zagaln. red. S. Yu. Nikolayevoyi. – K. : Lenvit, 2013. – 590 s.
5. Folomkina S. K. Obuchenie chteniju na inostrannom jazyke v neязыkovom VUZe / S. K. Folomkina. – M.: Vysshaja shkola, 2005. – 207 s.
6. Shhukin A.N. Metodika predpovavanija inostrannyh jazykov: teoriya i praktika / A. N. Shhukin. – 3-e izd. M., Filomatis, 2007. – 470 s.
7. Dmitrenko, N., Nikolaeva, S., Melnyk, L., & Voloshyna, O. Autonomous ESP Learning of Prospective Teachers of Mathematics. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 2020, 12(1), 86-104. doi:10.18662/rrem/201
8. Nuttel C. Teaching Reading Skills in a Foreign Language. – Oxford : Macmillan Books for Teachers, 2005. – 282 p.